

Research Paper

Multidimensional Poverty in the Sixth Development Plan by Separating Urban and Rural Areas of Iran

M. Rezaeifar¹, S. Khalilian², H. Najafi Alamdarloo³, M. H. Vakilpoor⁴

Received: 28 February, 2024

Accepted: 31 July, 2024

Introduction: Over recent years, the studies related to poverty have not been limited to income poverty and depend on other dimensions including health, education and living standards as well. The Multidimensional Poverty Index (MPI) is one of the most important indicators in poverty investigations. Poverty depends not only on monetary indicators such as income, but also involves non-monetary dimensions including nutrition, housing, education, employment, health care, access to good quality infrastructure, human rights, social security, social deprivation, etc. Considering the importance of poverty reduction in maintaining the country's national security, one of the ideals pursued by the Islamic Revolution of Iran was to establish social justice and increase the level of welfare, especially among low-income individuals in the society. Also, poverty alleviation is an important part of the goals in sustainable development, and removing any kind of deprivation has been emphasized in the Constitution of Iran. In this regard, reducing poverty and inequality is one of the important policies of the country's economic development programs. So, this study mainly aimed at estimating the multidimensional poverty in the sixth development plan by separating urban and rural areas of Iran. In addition, considering that one of the important goals of development programs is to reduce poverty in different dimensions, this study sought an answer to the question of whether the sixth development plan of Iran has reduced poverty in different dimensions?

-
1. PhD in Agricultural Economics, Faculty of Agriculture, Tarbiat Modares University, Tehran, Iran. (m.rezaeifar@modares.ac.ir)
 2. Corresponding Author and Professor of Agricultural Economics, Faculty of Agriculture, Tarbiat Modares University, Tehran, Iran. (khalil_s@modares.ac.ir)
 3. Associate Professor, Department of Agricultural Economics, Faculty of Agriculture, Tarbiat Modares University, Tehran, Iran. (hamed_najafi@modares.ac.ir)
 4. Assistant Professor, Department of Agricultural Economics, Faculty of Agriculture, Tarbiat Modares University, Tehran, Iran. (vakilpoormh@modares.ac.ir)

DOI: 10.30490/aead.2024.365145.1585

Materials and Methods: In this research, the multidimensional poverty index was calculated in Alkire-Foster method during the sixth five-year economic, social and cultural development plan of the Islamic Republic of Iran (2017-2021) using the raw data of household income and expenditure of Statistical Center of Iran (SCI), which was conducted in two stages. In the Alkire-Foster method, first, the deprived people are identified from each dimension using deprivation thresholds and second, the number of poor people is summed up to calculate the index for the whole society. Therefore, firstly, to identify the poor people, the set of dimensions based on which the deprivation of people would be measured was determined according to the dimensions available in the household income cost data. For this purpose, three dimensions of education, health and living standard were considered.

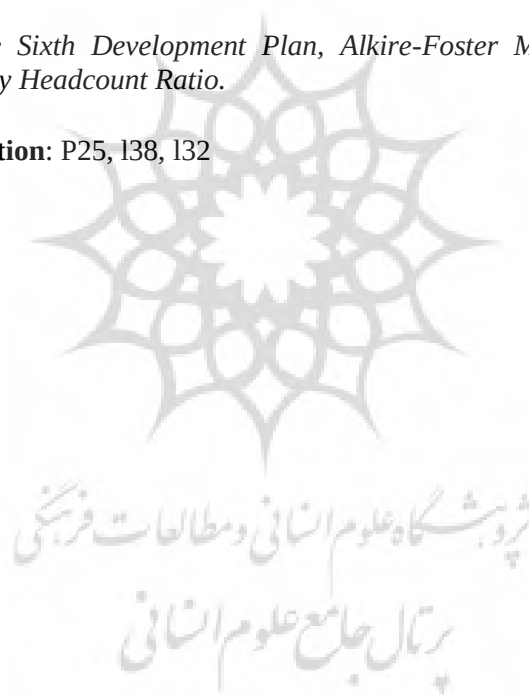
Results and Discussion: Reviewing the performance of the sixth development plan showed that during the studied years, the poverty headcount ratio, the intensity of poverty and also the multidimensional poverty in urban and rural areas had increased. Also, the headcount ratio in the urban areas was higher than that of the rural areas in all the studied years, but the intensity of poverty was higher in all years in the rural areas, rather than in the urban areas. In addition, the study results showed that the sixth five-year development plan had reduced deprivation in various sub-indices, but in some sub-indices such as suitable nutrition and health insurance, the desired results had not been achieved. According to the results, during the studied years, the dimensions of suitable nutrition and health insurance have the largest contribution to the country's multidimensional poverty. The indicators of the two indexes/dimensions including education and living standard had smaller shares in the multidimensional poverty index, respectively.

Conclusion and Suggestions: The estimation of Multidimensional Poverty Index (MPI) in the urban and rural areas of Iran showed that the level of MPI in Iran had increased during the sixth five-year development plan. In fact, Iran still needs prudent and accurate planning to eradicate extreme poverty in the society, especially on the sub-indices (indicators) associated to more deprived people. The study results showed that the sixth five-year development plan reduced deprivation in various sub-indices, but in some indicators such as suitable nutrition and treatment, the desired results were not achieved. Also, the results showed that in the period of 2017-2021, the MPI had an upward trend and the percentage of deprived people in the country increased. Based on the study results, during 2017-2021, the extent and intensity of multidimensional poverty had increased, and the dimension of suitable nutrition and health insurance had the

largest contribution to Iran's MPI, in the urban and rural areas. Therefore, in order to reduce the multidimensional poverty among households, it is suggested to develop a policy program in different dimensions of poverty with respect to, among others, a food basket plan containing the calories and protein required by the body for vulnerable households in order to reduce food insecurity, making necessary arrangements regarding the health insurance for households and creating suitable incentives to encourage households to continue their education at higher levels as well as creating the necessary facilities for more households to enjoy the high living standards should be considered. It is also suggested to give priority to the indicators of suitable nutrition and health insurance, which have the largest share in the MPI of households in Iran's future development plans.

Keywords: *The Sixth Development Plan, Alkire-Foster Method, Intensity of Poverty, Poverty Headcount Ratio.*

JEL Classification: P25, I38, I32

پروہشگاہ علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

اقتصاد کشاورزی و توسعه

سال ۳۲، شماره ۱۲۷، پاییز ۱۴۰۳

مقاله پژوهشی

فقر چندبعدی در برنامه ششم توسعه به تفکیک مناطق شهری و روستایی ایران

مریم رضایی فر^۱، صادق خلیلیان^۲، حامد نجفی علمدارلو^۳، محمدحسن وکیل پور^۴

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۰۵/۱۰

تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۱۲/۰۹

چکیده

فقر همچنان یکی از بزرگ‌ترین چالش‌هایی است که بسیاری از اقتصادها در سراسر جهان با آن مواجه‌اند. امروزه، مطالعات مربوط به فقر تنها به فقر درآمدی محدود نمی‌شوند و در واقع، فقر به ابعاد دیگر از جمله سلامت و بهداشت، آموزش و استانداردهای زندگی نیز بستگی دارد. شاخص فقر چندبعدی یکی از شاخص‌های مهم در راستای بررسی فقر است. از این‌رو، در پژوهش حاضر، شاخص فقر چندبعدی به روش آلفا-فوستر طی برنامه ششم توسعه (۱۴۰۰-۱۳۹۶) با استفاده از داده‌های خام هزینه-درآمد خانوار مرکز آمار ایران محاسبه شد. بررسی عملکرد برنامه ششم توسعه نشان داد که فقر چندبعدی در مناطق شهری و روستایی افزایش یافته است، به گونه‌ای که در سال ۱۴۰۰، ۹/۵۷

۱- دکتری اقتصاد کشاورزی، دانشکده کشاورزی، دانشگاه تربیت مدرس، تهران، ایران.

۲- نویسنده مسئول و استاد گروه اقتصاد کشاورزی، دانشکده کشاورزی، دانشگاه تربیت مدرس، تهران، ایران.

(khalil_s@modares.ac.ir)

۳- دانشیار گروه اقتصاد کشاورزی، دانشکده کشاورزی، دانشگاه تربیت مدرس، تهران، ایران.

۴- استادیار گروه اقتصاد کشاورزی، دانشکده کشاورزی، دانشگاه تربیت مدرس، تهران، ایران.

درصد خانوارهای شهری و ۸/۴۳ درصد خانوارهای روستایی حداقل در ۳۳/۳ درصد از شاخص‌ها، محرومیت چندبعدی دارند؛ و در تمامی سال‌های مورد بررسی، نسبت سرشمار در مناطق شهری بیش از مناطق روستایی بوده، اما شدت فقر در مناطق روستایی بیش از مناطق شهری است. همچنین، این نتایج نشان داد که در زیرشاخص‌های مختلف، برنامه ششم توسعه سبب کاهش محرومیت شده، اما در برخی از زیرشاخص‌ها از جمله برخورداری از تغذیه مناسب و پوشش بیمه درمانی، نتایج مطلوب به‌دست آمده است. بنابراین، پیشنهاد می‌شود که برای کاهش فقر چندبعدی، تدوین برنامه سیاستی در ابعاد مختلف فقر شامل طرح سبد غذایی حاوی کالری و پروتئین مورد نیاز بدن برای خانوارهای آسیب‌پذیر، ایجاد تمهیدات لازم برای بیمه درمانی خانوارها، ایجاد انگیزش‌های مناسب برای ترغیب خانوارها به ادامه تحصیل افراد در مقاطع بالاتر و ایجاد تسهیلات لازم برای برخورداری بیشتر خانوارها از استانداردهای زندگی مد نظر قرار گیرد.

کلیدواژه‌ها: برنامه ششم توسعه، روش آلکایر- فوستر، شدت فقر، نسبت سرشمار فقر.

طبقه‌بندی JEL: P25, 138, 132

مقدمه

فقر از مخرب‌ترین چالش‌هایی است که بسیاری از اقتصادها را در سرتاسر جهان گرفتار کرده است (OECD, 2021). از این‌رو، اندازه‌گیری فقر از نظر اجتماعی و پژوهشی یک مسئله اساسی است. در صحنه بین‌المللی، فقر صرفاً به‌عنوان فقدان درآمد مطرح نمی‌شود، گرچه در بیشتر پژوهش‌های مرتبط با فقر، تنها به فقر پولی (فقر درآمدی) پرداخته شده است (Saleem & Khan, 2017)؛ اما تعریف فقر فراتر از شاخص‌های پولی، مانند درآمد است (Saunders, 2011) و رفاه یک شخص تنها از طریق شاخص‌های پولی قابل تعیین نیست (Chen et al., 2019). «رفاه» چندبعدی بوده و دربرگیرنده جنبه‌های گوناگون زندگی از جمله مسکن، درآمد، کیفیت کار و شغل، سلامت، دانش و مهارت، ارتباطات اجتماعی، امنیت و .. است (OECD, 2020). بنابراین، برای برآورده کردن نیازهای مالی، درآمد به‌عنوان شاخص رفاه مردم شرط لازم است، اما شرط کافی نیست (Saleem & Khan, 2017). در این راستا، به‌باور مرکز تحقیقات فقر مزمن^۱، وضعیت مردم محروم را نمی‌توان تنها از طریق کمبود درآمد سنجید، بلکه فقر یا محرومیت دارای ابعاد دیگری از جمله سوءتغذیه، فقدان امکانات درمانی، امکانات آموزشی ناکافی، مرگ‌ومیر ناشی از بیماری، نداشتن سرپناه، شرایط محیطی ناامن و ناسالم، محرومیت اجتماعی و حاشیه‌نشینی و بسیاری از خدمات اصلی دیگر است (CPRC, 2004). بنابراین، رویکرد چندبعدی فقر

شامل محرومیت در شاخص‌های پولی (برای نمونه، نیازهای اساسی) و شاخص‌های غیرپولی (برای نمونه، قابلیت‌ها) است (Yenneti, 2020; Alkire et al., 2017; Sen, 1999). بر همین اساس، کمیته ابتکار توسعه انسانی و فقر دانشگاه آکسفورد^۱ با همکاری دفتر برنامه توسعه سازمان ملل، در سال ۲۰۱۰، شاخص فقر چندبعدی^۲ را ارائه دادند (Alkire et al., 2011). این شاخص، از شاخص‌های مهمی است که در حیطه بررسی فقر در گزارش توسعه انسانی برنامه عمران سازمان ملل مورد استفاده قرار می‌گیرد. می‌توان گفت تحقیقات جدی در زمینه فقر چندبعدی از سال ۲۰۱۰ در دنیا شروع شده است. همچنین، از اهداف مهم سیاست‌گذاران در جامعه‌های مختلف، کاهش فقر و نابرابری است به گونه‌ای که هدف اول از مجموعه اهداف توسعه پایدار پایان دادن به فقر در تمامی اشکال آن و در هر نقطه‌ای است که به صورت شاخص نسبت سرشمار فقر^۳ بر حسب دلار در روز ارائه می‌شود (جدول ۱).

جدول ۱- شاخص نسبت سرشمار فقر در جهان

شاخص فقر	۱۹۸۱	۲۰۰۰	۲۰۰۵	۲۰۱۰	۲۰۱۵	۲۰۱۷	۲۰۱۸	۲۰۱۹	۲۰۲۰	۲۰۲۱	۲۰۲۲
نسبت سرشمار فقر ۲/۱۵ دلار در روز ^۱ (درصدی از جمعیت)	۴۳/۸	۲۹/۲	۲۱/۶	۱۵/۹	۱۰/۶	۹/۶	۸/۸	۸/۹	۹/۷	۹/۵	۹
نسبت سرشمار فقر ۳/۶۵ دلار در روز ^۲ (درصدی از جمعیت)	۵۸	۵۱/۲	۴۳/۹	۳۶/۲	۲۸/۶	۲۶/۶	۲۴/۷	۲۳/۴	۲۴/۳	۲۳/۷	۲۲/۷
نسبت سرشمار فقر ۶/۸۵ دلار در روز ^۳ (درصدی از جمعیت)	۶۸/۶	۶۹	۶۴/۲	۵۷/۷	۵۰/۹	۴۸/۹	۴۷/۵	۴۶/۴	۴۷/۲	۴۶/۳	۴۵/۵

^۱ درصد جمعیت زیر خط فقر ۲/۱۵ دلار در روز (PPP ۲۰۱۷)

^۲ درصد جمعیت زیر خط فقر ۳/۶۵ دلار در روز (PPP ۲۰۱۷)

^۳ درصد جمعیت زیر خط فقر ۶/۸۵ دلار در روز (PPP ۲۰۱۷)

مأخذ: بانک جهانی (World Bank, 2024)

بر اساس برآوردهای بانک جهانی در مناطق مختلف جهان از برخی شاخص‌های فقر، می‌توان گفت که در سال ۱۹۸۱، ۴۳/۸ درصد از جمعیت جهان با درآمدی زیر خط فقر معادل ۲/۱۵ دلار در روز

1. Oxford Poverty and Human Development Initiative (OPHI)

2. Multidimensional Poverty Index (MPI)

۳- poverty headcount ratio: تعداد اشخاصی که درآمد آنها کمتر از خط فقر است، بر کل افراد جامعه تقسیم می‌شود.

زندگی کرده‌اند. این نسبت به‌مرور کاهش یافت، به‌گونه‌ای که در سال ۲۰۲۲، درآمد نه درصد از جمعیت زیر خط فقر معادل ۲/۱۵ دلار در روز بوده است. بر اساس اعلام بانک جهانی، با وجود پیشرفت‌هایی در کاهش فقر، اما تعداد افرادی که در فقر شدید به‌سر می‌برند، مورد قبول نیست و با توجه به پیش‌بینی‌های صورت‌گرفته از رشد جهانی، به‌نظر می‌رسد که سرعت کاهش فقر در آینده به اندازه کافی نباشد و احتمالاً رفع کامل فقر مطلق تا سال ۲۰۳۰ ادامه داشته باشد.

در ایران، با پیروزی انقلاب اسلامی و توجه به اهدافی از قبیل حمایت از مستضعفان و نیازمندان، مسئله فقر و رفع آن در برخی از اصول قانون اساسی از جمله بند ۱۲ اصل ۳ (در زمینه‌های مسکن، کار، بهداشت، تعلیم بیمه و تغذیه)، اصل ۲۹ (مرتبط با خدمات بهداشتی و درمانی و بیمه)، اصل ۳۰ (مرتبط با آموزش و پرورش)، اصل ۳۱ (مرتبط با مسکن) و اصل ۴۳ (ریشه‌کن کردن فقر و محرومیت) مطرح شد و در تدوین برنامه‌های پنج‌ساله توسعه مورد توجه قرار گرفت. همچنین، با توجه به شدت گرفتن اهمیت به فقرا بعد از انقلاب، نهادها و سازمان‌های زیادی شکل گرفت. در این راستا، کاهش فقر و نابرابری یکی از سیاست‌های مهم برنامه‌های توسعه اقتصادی کشور بوده است. برنامه ششم توسعه، در واقع، برنامه پنج‌ساله توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران بین سال‌های ۱۳۹۶ تا ۱۴۰۰ (با تمدید تا پایان سال ۱۴۰۲) است. از آنجا که موضوعات خاص کلان فرباختی در مورد نظام عادلانه پرداخت و رفع تبعیض، توانمندسازی محرومان و فقرا و بیمه‌های اجتماعی از مسائل محوری این برنامه است، ارزیابی عملکرد برنامه با شاخص فقر چندبعدی که محرومیت را در ابعاد مختلف بررسی می‌کند، ضروری به‌نظر می‌رسد. بدین منظور، نخست، لازم است که برای سیاست‌گذاری و تدوین برنامه‌های فقرزدایی در کشور، قبل از هر اقدامی، با بهره‌گیری از شاخص‌های سنجش فقر، وضعیت موجود نشان داده شود و با روش شدن وضعیت فقر در زمان‌های مختلف، می‌توان به شناسایی برنامه‌های سیاستی دارای اولویت در راستای توسعه کشور پرداخت. در ایران، با توجه به آمار و اطلاعات بانک جهانی، در سال ۱۹۸۶، ۹/۱ درصد افراد زیر خط فقر معادل ۲/۱۵ دلار در روز، ۲۴/۹ درصد زیر خط فقر معادل ۳/۶۵ دلار در روز و ۵۳ درصد افراد زیر خط فقر معادل ۶/۸۵ دلار در روز زندگی می‌کردند. بر اساس آخرین آمار و اطلاعات، در سال ۲۰۲۲، درصد جمعیت زیر خط فقر معادل ارقام ۲/۱۵، ۳/۶۵ و ۶/۸۵ دلار در روز، به‌ترتیب، به ۰/۵، ۳/۸ و ۲۱/۹ درصد کاهش یافته است (World Bank, 2024).

با توجه به اهمیت کاهش فقر در حفظ امنیت ملی کشور، یکی از آرمان‌های انقلاب اسلامی برقراری عدالت اجتماعی و افزایش سطح رفاه، به‌ویژه در میان افراد کم‌درآمد جامعه است.

(Fathi & Koochi Esfahani, 2018). همچنین، ریشه‌کن کردن فقر بخش مهمی از هدف‌های توسعه پایدار بوده (Javaherian et al., 2016) و برطرف کردن هر نوع محرومیت در قانون اساسی کشور ایران مورد تأکید قرار گرفته است (Fathi & Koochi Esfahani, 2018). بنابراین، اطلاع از وضعیت فقر چندبعدی در جامعه می‌تواند راهنمایی برای سیاست‌گذاران و تصمیم‌گیران در راستای تصمیم‌گیری‌های درست باشد. افزون بر این، با توجه به اهمیت کاهش فقر و لزوم توجه بدان به‌منظور دستیابی به جامعه‌ای سالم و فعال و توسعه‌یافته، آگاهی از وضعیت فقر چندبعدی ایران ضروری می‌نماید. اندازه‌گیری فقر چندبعدی در کشورهای در حال توسعه و کشورهای پیشرفته دارای اهمیت فراوان بوده و از این‌رو، بررسی و ارزیابی‌هایی در این زمینه در سطح جهان انجام شده است. با بهره‌گیری از رویکرد آکایر- فوستر، در مطالعات تجربی مختلف در اقتصادهای در حال توسعه، برآوردهای شاخص فقر چندبعدی با استفاده از ابعاد و شاخص‌های متمایز ارائه شده است (Alkire & Fang, 2019; Bader et al., 2016; Dutta et al., 2021). پس از بازنگری در سال ۲۰۱۸، بانک جهانی رسماً شاخص فقر چندبعدی (MPI) را برای نظارت بر الگوهای فقر جهانی تصویب کرد و اجماع علمی را در مورد استفاده از MPI به‌عنوان معیاری جامع برای فقر افزایش داد (Alkire & Kanagaratnam, 2021; Belete, 2022; Bersisa & Heshmati, 2021). با به‌کارگیری ابعاد و شاخص‌های مختلف در محاسبه MPI، مطالعات تجربی مختلف به محاسبه فقر چندبعدی پرداخته‌اند.

محاسبه فقر چندبعدی توسط آکایر و سانتوس برای کشورهای در حال توسعه، با در نظر گرفتن ابعاد سلامتی، استاندارد زندگی و آموزش و شاخص‌های سال‌های تحصیل، حضور کودک در مدرسه، مرگ‌ومیر، تغذیه، برق، سرویس بهداشتی، آب، کف خانه سوخت پخت‌وپز، دارایی‌ها و استفاده از روش آکایر و فوستر انجام شد (Alkire & Santos, 2010). همچنین، آکایر و سانتوس برای کشورهای در حال توسعه (بیش از صد کشور)، شاخص فقر چندبعدی را محاسبه کردند و بدین نتیجه رسیدند که در حدود ۱/۶۷ میلیارد نفر در جهان در حال توسعه (این مقدار معادل ۳۲ درصد کل جمعیت ۱۰۴ کشور در حال توسعه مورد بررسی است)، از نظر شاخص فقر چندبعدی، فقیر به‌شمار می‌روند و در فقر شدید به‌سر می‌برند (Alkire & Santos, 2014). در کلمبیا، این شاخص در پنج بعد و پانزده شاخص با نظام وزن‌دهی برابر محاسبه شد. در پژوهش حاضر، با استفاده از شاخص‌های ابعاد آموزش خانوار، آموزش نوجوانان و کودکان خانوار، کار، سلامت و بعد شرایط مسکن و دسترسی به امکانات رفاهی عمومی، شاخص فقر چندبعدی ساخته شد (Salazar et al., 2014). در هند، پژوهشگران به بررسی تغییرات ایجادشده در شاخص فقر چندبعدی بین سال‌های ۲۰۰۶-۱۹۹۹ پرداختند و بدین منظور، ده نماگر در

قالب سه بعد آموزش و پرورش، سلامت و استاندارد زندگی را در نظر گرفتند (Alkire & Seth, 2015). در نیجریه نیز محققان فقر چندبعدی را با دیدگاه دیگری در خانوارهای روستایی اندازه‌گیری کردند. بدین منظور، فقر چندبعدی در میان خانه‌های روستایی در نیجریه با ابعاد سلامتی، آموزش، استاندارد زندگی، زیرساخت و سرمایه اجتماعی اندازه‌گیری و البته، وزن یکسان برای ابعاد و شاخص‌ها در نظر گرفته شد (Oyekale et al., 2019). در روستاهای آفریقای جنوبی نیز با استفاده از ابعاد آموزش، سلامت و فعالیت اقتصادی و با در نظر گرفتن وزن برابر، شاخص فقر چندبعدی برای سال ۲۰۱۶ به‌صورت منطقه‌ای ساخته شد و داده‌ها از نظرسنجی جمعیت‌شناسی و سلامت آفریقای جنوبی برای سال ۲۰۱۶ به‌دست آمد (Mosasane & Oyekale, 2021). در راستای دستیابی به اهداف توسعه پایدار، شاخص فقر چندبعدی در منطقه پنجاب پاکستان با استفاده از ابعاد سلامت، آموزش و استانداردهای زندگی اندازه‌گیری شد (Nawab et al., 2023). در مناطق شهری کنیا نیز محاسبه شاخص فقر چندبعدی با استفاده از ابعاد سلامت، آموزش و استاندارد زندگی صورت گرفت (Maket, 2024).

در ایران نیز پژوهشگران، با شاخص فقر چندبعدی، به بررسی و مقایسه عملکرد برنامه‌های توسعه طی سال‌های ۱۳۹۳-۱۳۶۸ پرداختند و بدین نتیجه رسیدند که وسعت فقر، شدت فقر و فقر چندبعدی در مناطق شهری و روستایی کاهش یافته است (Fotros & Ghodsi, 2017). همچنین، در مطالعه‌ای دیگر، فقر آموزشی ایران ارزیابی شده و پس از اندازه‌گیری فقر چندبعدی با استفاده از ابعاد مورد نظر در شاخص فقر چندبعدی در سال‌های ۲۰۰۶ و ۲۰۱۶، سهم بعد آموزش و شاخص‌های آن در فقر چندبعدی محاسبه شده است. بدین منظور، ده شاخص به‌عنوان نماگرهای وجوه مختلف فقر مورد توجه قرار گرفته، که عبارت‌اند از سال‌های تحصیل، تحصیل کودکان، معلولیت و بیماری خاص، برخورداری از تغذیه مناسب، دسترسی به برق، شبکه تخلیه فاضلاب، سوخت خوراک‌پزی، دسترسی به آب سالم، وضعیت محل زندگی و تملک کالاهای بادوام (Aboonoori et al., 2018). در سال ۱۴۰۰، فقر چندبعدی در ایران با ابعاد دیگری در سطح منطقه‌ای اندازه‌گیری شد. برآورد شاخص فقر چندبعدی در استان خوزستان با در نظر گرفتن ابعاد اشتغال و مسکن برای سال‌های ۲۰۱۱ و ۲۰۱۶ انجام گرفت (Andayesh et al., 2021). شاخص‌های فقر در بین خانوارهای زیر پوشش حمایتی کمیته امداد امام خمینی (ره) نیز با استفاده از رویکرد چندبعدی، بررسی شد و نتایج نشان داد که خانوارهای تحت حمایت دولت، در کنار فقر درآمدی، دچار فقر سلامت، مسکن، آموزش و فقر غذایی نیز هستند (Dehghan et al., 2022). در مناطق شهری و روستایی استان‌های ایران نیز فقر چندبعدی در سه

بعد سلامت و بهداشت، آموزش و استانداردهای زندگی با استفاده از داده‌های خام هزینه و درآمد مرکز آمار ایران برآورد شد (Rezaeifar et al., 2024).

مطالعات بررسی شده در خصوص فقر چندبعدی نشان می‌دهد که روش آلفا-فوستر روشی انعطاف‌پذیر است و با آن می‌توان ابعاد و شاخص‌های مختلف را برای محاسبه فقر چندبعدی در نظر گرفت. این شاخص برای مقایسه فقر در جهان، در سطح ملی و منطقه‌ای، چارچوبی معتبر را ارائه می‌دهد. شاخص فقر چندبعدی (MPI)، مانند معیار خط فقر معادل ۲/۱۵ دلار آمریکا در روز در مورد فقر پولی، امکان مقایسه بین کشورها و مناطق را فراهم می‌کند و می‌تواند با گذشت زمان، نشان‌دهنده پیشرفت در کاهش فقر باشد. همچنین، بررسی مطالعات پیشین نشان داد که با این شاخص، می‌توان عملکرد برنامه‌ها و سیاست‌های فقرزدایی از جمله برنامه‌های پنج‌ساله توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی ایران را بررسی کرد. از این‌رو، با توجه به اهمیت برنامه‌های توسعه، انجام مطالعاتی در راستای ارزیابی عملکرد برنامه ششم توسعه نیز ضرورت دارد. بنابراین، هدف مطالعه حاضر محاسبه فقر چندبعدی در برنامه ششم توسعه به تفکیک مناطق شهری و روستایی ایران بوده که در مطالعات پیشین، این بررسی انجام نشده است. همچنین، از آنجا که یکی از اهداف مهم برنامه‌های توسعه کاهش فقر در ابعاد مختلف است، مطالعه حاضر به دنبال پاسخی برای این سؤال بوده که «آیا برنامه ششم توسعه باعث کاهش فقر در ابعاد مختلف شده است؟».

مواد و روش‌ها

فقر چندبعدی ترکیبی از محرومیت‌هایی است که به‌طور هم‌زمان، در یک خانواده وجود دارد. در چارچوب چندبعدی، هر فرد دارای یک بردار از ویژگی‌های متعدد نشان‌دهنده ابعاد مختلف رفاه است. برای اندازه‌گیری فقر چندبعدی، باید بررسی شود که «آیا شخص دارای سطوح حداقل قابل قبول از این ویژگی‌هاست یا نه؟» (Sen, 1992). برای به‌دست آوردن شاخص فقر چندبعدی، ده شاخص در سه بعد سلامت، آموزش و استانداردهای زندگی مورد بررسی قرار می‌گیرند (جدول ۲). با در نظر گرفتن وزن یکسان برای هر بعد و وزن یکسان برای هر کدام از شاخص‌های درون هر بعد، خانواری فقیر شناسایی می‌شود که حداقل در یک سوم متغیرهای وزنی شده محروم باشد. سپس، توابع تجميع مرسوم و شاخص فقر آلفا-فوستر محاسبه می‌شود. این شاخص میزان محرومیت خانوارها را در ابعاد مختلف مشخص می‌کند و وسعت و شدت فقر کشورها را اندازه‌گیری می‌کند (UNDP & OPHI, 2019). برای محاسبه شاخص فقر چندبعدی به روش یادشده، از ماتریس دستیابی X با ابعاد $n \times d$ استفاده می‌شود که در آن، n تعداد افراد و d ابعاد مورد نظر است. از این‌رو، عنصرهای X_{ij} که در ماتریس X

وجود دارند، میزان دسترسی فرد i در بعد z را نشان می‌دهند. در این راستا، Z یک آستانه محرومیت است که برای هر کدام از ابعاد در نظر گرفته می‌شود. بنابراین، حداقل میزان دسترسی لازم برای فرد در هر کدام از ابعاد توسط بردار آستانه محرومیت $Z=(z_1, z_2, \dots, z_d)$ مشخص می‌شود. اگر فرد به حداقل میزان مورد نیاز دسترسی داشته باشد، غیرمحروم است. بنابراین، در گام اول، آستانه‌ای مورد نیاز است که اگر میزان دسترسی فرد از این آستانه کمتر باشد، فرد در آن بعد محروم در نظر گرفته می‌شود؛ و اگر میزان دسترسی فرد برابر با آستانه فقر یا بیش از آن باشد، فرد در آن بعد محروم نیست. بردار ردیفی Z که در رابطه (۱) آمده، نشان‌دهنده این آستانه است:

$$Z = (Z_1, Z_2, \dots, Z_d) \in R_{++}^d \quad (1)$$

که در آن، فضای مربوط به این آستانه است. اگر میزان دسترسی فرد در بعد z کمتر از آستانه محرومیت^۱ مرتبط با آن (Z_j) باشد، فرد در آن بعد محروم است؛ و در صورتی فرد در بعد مورد نظر محروم نیست که میزان دسترسی او کمتر از اندازه آستانه محرومیت نباشد (Alkire & Santos, 2014). سپس، برای ایجاد بردار محرومیت افراد، مقایسه‌ای بین خصوصیات فرد و بردار آستانه محرومیت صورت می‌پذیرد. خصوصیات خانوار i با بردار y^i نشان داده می‌شود. y نشان‌دهنده میزان دارندگی فرد است و اگر فردی در یک بعد از آستانه‌اش در Z کمتر باشد، محروم به‌شمار می‌رود.

$$y^i = (y_1^i, y_2^i, \dots, y_d^i) \in R_+^d \quad (2)$$

بر این اساس، بردار محرومیت افراد D عبارت است از:

$$D^i = (I(y_1^i \leq z_1), \dots, I(y_d^i \leq z_d)) \in [0, 1]^d \quad (3)$$

$$I(y) : Y \longrightarrow \{0, 1\}$$

۱- deprivation threshold: منظور از حداقل یا آستانه محرومیت همان «خط فقر» است. مثلاً برای شاخص ناامنی غذایی، اگر فردی در خانوار باشد که روزانه ۲۱۰۰ کیلوکالری و شصت گرم پروتئین را دریافت نمی‌کند، خانوار در این شاخص محروم شمرده می‌شود. اگر خانوار به برق دسترسی نداشته باشد، در این شاخص محروم بوده و برای سایر شاخص‌ها هم توضیحات در جدول ۲ آمده است.

که در آن، $I(0)$ تابع مشخصه است؛ یعنی، در صورت درست بودن ضابطه ورودی آن، مقدار یک و در غیر این صورت، مقدار صفر را دربرمی گیرد. در این روابط، مقدار d تعداد شاخص هاست که برابر با «ده» است. این رابطه بدین معنی است که اگر هر کدام از دارندگی های شخص از مقدار آستانه کمتر باشد، I برابر با یک و فرد در آن بعد فقیر است. پس، بردار یادشده برای هر شخص تشکیل می شود و در هر بعدی که فرد فقیر است، عدد «یک» و برای بعدی که در آن فقیر نیست، عدد «صفر» می گیرد. ماتریس محرومیت $g^0 = [g_{ij}]$ افراد محروم در هر بعد را نشان می دهد. بنابراین، برای مقادیر معین X ماتریس محرومیت که g^0 نامیده می شود، اعداد صفر و یک را دربرمی گیرد. در این راستا، فرد در صورتی در بعد مورد نظر محروم است که عنصر مورد نظر از ماتریس X از آستانه محرومیت مربوط به آن (Z_{ij}) کمتر باشد و در ماتریس محرومیت با یک $(g^0_{ij}=1)$ مشخص می شود و اگر عنصر مورد نظر از ماتریس X کمتر از آستانه محرومیت مربوط به آن نباشد، نشان می دهد که فرد در بعد مورد نظر محروم نیست و در ماتریس محرومیت با صفر $(g^0_{ij}=0)$ نمایش داده می شود (Alkire & Santos, 2014). در گام دوم، ترکیب بردار محرومیت افراد و بردار وزن انجام می شود که با یک ضرب درونی^۱ امکان پذیر است. بردار وزن اهمیت نسبی هر کدام از معیارها را نشان می دهد که در رابطه (۴) نشان داده شده است:

$$w = (w_1, w_2, \dots, w_d) \in (0, 1)^d \quad (4)$$

در بردار وزن $W^2 = (w_1, w_2, \dots, w_d)$ ، چنانچه ابعاد مورد بررسی دارای اهمیت نسبی یکسان باشند، همه ابعاد شامل وزن یکسان می شوند؛ چنانچه یکی از ابعاد در مشخص کردن افراد فقیر اهمیت بیشتری داشته باشد، وزن بیشتری به خود می گیرد. مجموع وزن ها باید برابر با یک باشد. سپس، از جمع وزنی محرومیت های هر فرد بر اساس رابطه $C_i^3 = \sum_{j=1}^d W_j g_{ij}^0$ نمره محرومیت وی به دست می آید. برنامه توسعه سازمان ملل بیان می کند که اگر پس از اعمال وزن ها، نمره محرومیت فرد یا خانوار مورد نظر بیش از 0.33 شود، از آستانه فقر بالاتر قرار می گیرد و فقیر در نظر گرفته می شود. در محاسبه شاخص چندبعدی فقر، بردار وزن دارای نقش مهمی است. بر اساس معیار قابل مقایسه بین المللی، وزن شاخص هر کدام از سه بعد آموزش، سلامت و استاندارد زندگی برابر با $1/3$ است. زیرشاخص های هر کدام از ابعاد نیز وزن یکسان دارند. بنابراین، هر کدام از شاخص های آموزش و سلامت وزنی برابر با $1/6$ دارد. همچنین، هر

1. inner multiplication
2. weight
3. sum of weighted deprivation

کدام از شاخص‌های استاندارد زندگی وزنی معادل ۱/۱۸ دارد. بنابراین، با افزایش محرومیت هر فرد، نمره محرومیت وی افزایش می‌یابد. نمره محرومیت فرد زمانی بالاترین مقدار را به خود می‌گیرد که وی در همه ابعاد مورد بررسی محروم باشد؛ و نمره محرومیت فرد مورد نظر زمانی برابر با صفر خواهد بود که وی در هیچ کدام از آن ابعاد محروم نباشد (Alkire & Santos, 2013). پس از تعیین میزان محرومیت افراد، شناسایی افراد فقیر صورت می‌گیرد. بر اساس تابع شناسایی، می‌توان گفت که آیا خانوار i با خصوصیات y^i از فضای R_+^d ، با توجه به آستانه محرومیت z در فضای R_{++}^d ، وزن w و آستانه فقر k ، فقیر است یا خیر. اگر شخص فقیر محسوب شود، مقدار تابع شناسایی «یک» و اگر شخص فقیر نباشد، مقدار تابع شناسایی «صفر» می‌شود. فرم ریاضی این تابع به صورت رابطه (۵) است:

$$\rho: R_+^d \times R_{++}^d \rightarrow \{0, 1\} \quad (5)$$

بنابراین، ρ یک تابع مشخصه است که به شکل رابطه (۶) نوشته می‌شود و مشخص می‌کند که فرد فقیر چندبعدی محسوب می‌شود یا خیر:

$$\rho(y^i, z) = I(D.w \geq \frac{1}{3})$$

$$\left\{ \begin{array}{ll} \rho_k(x_i; z) = 1 & \text{اگر } c_i \geq k \text{ فرد فقیر است} \\ \rho_k(x_i; z) = 0 & \text{اگر } c_i < k \text{ فرد فقیر نیست} \end{array} \right\} \quad (6)$$

برای محاسبه شاخص فقر، پس از شناسایی افراد فقیر، از ماتریس محرومیت پنهانی $g^0(k)$ استفاده می‌شود. این ماتریس تنها شامل اطلاعات مربوط به افراد فقیر بوده و در آن، اطلاعات افراد غیرفقیر حذف شده است. بنابراین، ماتریس محرومیت پنهانی $g^0(k)$ از ماتریس محرومیت g^0 و بر اساس رابطه $(k) = g_{ij}^0 \times \rho_k(x_i; z)$ به دست می‌آید، بدین صورت که هر عنصر ماتریس محرومیت پنهانی از حاصل ضرب عنصر متناظر در ماتریس محرومیت در تابع شناسایی به دست می‌آید. بنابراین، اگر فردی فقیر شناسایی شود، بدین معنی است که تابع شناسایی وی برابر با $\rho_k(x_i; z) = 1$ است. از این رو، وضعیت محرومیت وی تغییری نمی‌کند و اطلاعات محرومیت فرد مورد نظر بدون تغییر باقی می‌ماند. در این راستا، چنانچه فردی فقیر نباشد، با تابع شناسایی $\rho_k(x_i; z) = 0$ شناسایی می‌شود و اطلاعات وی حذف خواهد شد. بنابراین، برای محاسبه شاخص فقر چندبعدی، از اطلاعات افراد فقیر

استفاده می‌شود و اطلاعات افراد محرومی که فقیر نیستند، در نظر گرفته نمی‌شود. بردار نمره محرومیت‌های پنهانی $c_i(k)$ نیز از ماتریس محرومیت پنهانی طبق رابطه $C_i(k) = \sum_{j=1}^d W_j g_{ij}^0$ به دست می‌آید. چنانچه فرد دارای نمره محرومیت بیش از آستانه فقر شود، نمره محرومیت پنهانی وی با نمره محرومیت وی برابر خواهد بود؛ و اگر نمره محرومیت فرد کمتر از آستانه فقر شود، نمره محرومیت پنهانی وی طبق رابطه (۷) برابر با صفر خواهد بود:

$$\begin{cases} c_i(k) = c_i & \text{اگر } c_i \geq k \\ c_i(k) = 0 & \text{اگر } c_i < k \end{cases} \quad (۷)$$

سپس، باید تعداد افراد فقیر محاسبه شود. بر این اساس، وسعت فقر یا همان نسبت سرشمار فقر (H) مطابق رابطه (۸) خواهد بود:

$$H = \frac{\sum_{i=1}^N \rho(y^i \cdot z)}{N} \quad (۸)$$

که در آن، N تعداد خانوارهاست. همچنین، میانگین محرومیت افراد فقیر یا همان شدت فقر ' (A) به شکل زیر تعریف می‌شود:

$$A = \frac{\sum_{i=1}^N (\rho(y^i \cdot z) = 1) \times (D \cdot w)}{\sum_{i=1}^N I(\rho(y^i \cdot z) = 1)} = \frac{\sum_{i=1}^q c_i}{q} \quad (۹)$$

که برابر با میزان محرومیت یک فرد در بین سایر افراد فقیر است. در نهایت، شاخص فقر چندبعدی (MPI) عبارت است از رابطه زیر:

$$MPI = H \times A = \frac{q}{N} \times \frac{1}{q} \sum_{i=1}^q c_i(k) = \frac{1}{n} \sum_{i=1}^n c_i(k) = \frac{1}{n} \sum_{i=1}^n \sum_{j=1}^d w_j g_{ij}^0 \quad (۱۰)$$

که در آن، شاخص فقر چندبعدی حاوی اطلاعاتی است که وسعت و شدت فقر را نشان می‌دهد. از این رو بدان نسبت سرشمار تعدیل شده (M_0) نیز گفته می‌شود. طراحی شاخص فقر چندبعدی برای زیرگروه‌های جمعیتی مانند مناطق از ویژگی‌های مهم شاخص فقر چندبعدی است. در این راستا، اگر دو زیرگروه جمعیت شهری و جمعیت روستایی وجود داشته باشد، رابطه مورد استفاده برای تفکیک شاخص فقر چندبعدی آنها عبارت است از:

$$MPI = \frac{n_u}{N} MPI_u + \frac{n_R}{N} MPI_R \quad (11)$$

که در آن، U نماد جمعیت شهری، R نماد جمعیت روستایی، $\frac{n_u}{N}$ نسبت جمعیت نواحی شهری به جمعیت کل و $\frac{n_R}{N}$ نسبت جمعیت نواحی روستایی به جمعیت کل بوده و همچنین، MPI_u شاخص فقر چندبعدی نواحی شهری، MPI_R شاخص فقر چندبعدی نواحی روستایی و MPI شاخص فقر چندبعدی کل است. سهم اثرگذاری فقر هر گروه در شاخص کل نیز با استفاده از رابطه زیر به دست می‌آید:

$$\frac{\frac{n_i}{N} MPI_i}{MPI} \times 100 \quad (22)$$

که در آن، اگر اثرگذاری گروه مورد نظر در شاخص فقر کل از نسبت جمعیت گروه به کل کشور بیشتر باشد، آنگاه میزان فقر گروه یادشده از متوسط کل بیشتر خواهد بود. از ویژگی‌های کلیدی شاخص آلفا-فوستر این است که پس از محاسبه شاخص فقر چندبعدی، می‌توان سهم هر کدام از ابعاد و زیرشاخص‌ها را در شاخص فقر چندبعدی مطابق رابطه زیر مشخص کرد:

$$Contribution_j = \frac{(\sum_1^q c_j) / n}{MPI} \times 100 = \frac{w_i CH_i}{MPI} \times 100 \quad (33)$$

که در آن، w_i وزن داده شده به شاخص i و CH_i نسبت سرشمار در زیرشاخص i است که از مجموع تعداد خانوارهای فقیر و محروم در شاخص i و تقسیم آن بر تعداد کل خانوارها به دست می‌آید. با محاسبه سهم هر کدام از ابعاد در فقر چندبعدی، اطلاعاتی مفید برای مشخص کردن وضعیت جامعه یا کشور به گونه‌ای شفاف فراهم می‌شود. این اطلاعات به اتخاذ سیاست‌های مناسب در راستای اهداف محرومیت‌زدایی جامعه کمک می‌کند.

در پژوهش حاضر، محاسبه شاخص فقر چندبعدی به روش آلکایر- فوستر در دو گام انجام شده است: در گام اول، با استفاده از آستانه‌های محرومیت، افراد محروم در هر بعدی شناسایی شدند و در گام بعدی، تجمیع افراد فقیر به منظور محاسبه شاخص برای کل جامعه انجام شد. نخست، برای شناسایی افراد فقیر، مجموعه ابعادی که بر اساس آنها محرومیت افراد سنجیده می‌شود، با توجه به ابعاد موجود در داده‌های هزینه- درآمد خانوار تعیین می‌شوند. بدین منظور، در پژوهش حاضر، سه بعد آموزش، سلامت و استاندارد زندگی در نظر گرفته شده‌اند. نکته مهم در محاسبه شاخص فقر چندبعدی این است که باید داده‌های مورد استفاده از یک پرسشنامه جمع‌آوری شده باشند. بنابراین، در صورت نبود اطلاعات یک زیرشاخص، می‌توان اطلاعات مناسب دیگری را جایگزین کرد. برای نمونه، در کلمبیا، به دلیل موجود نبودن اطلاعات مربوط به تغذیه و مرگ‌ومیر کودکان، زیرشاخص بیمه سلامت جایگزین این دو زیرشاخص شده که بدین ترتیب، در صئرت عدم دسترسی فرد به خدمات بیمه سلامت، وی محروم در نظر گرفته شده است (Salazar et al., 2014). همچنین، در مکزیک، دسترسی به بیمه سلامت عمومی یا خصوصی و نیز خدمات درمانی جایگزین شده است. پس از انتخاب ابعاد و همچنین، تعیین آستانه محرومیت، محرومیت افراد در هر کدام از این ابعاد مشخص می‌شود که پس از آن، می‌توان نمره محرومیت هر فرد را از طریق مجموع وزنی محرومیت‌های وی به دست آورد. در واقع، این نمره یا میزان محرومیت نشان‌دهنده عمق محرومیت هر فرد در همه ابعاد است. سپس، شناسایی افراد فقیر با استفاده از آستانه فقر و پس از آن، فرآیند تجمیع برای کل اقتصاد انجام می‌گیرد.

جدول ۲- فقر چندبعدی جهانی - ابعاد، شاخص‌ها، محدودیت‌های محرومیت و وزن‌ها

ابعاد فقر	شاخص	شاخص جایگزین	وجود محرومیت در شرایطی که ...	وزن	اهداف توسعه همانگی با پایدار
سلامت (۱/۳)	برخورداری از تغذیه مناسب	نامنی غذایی (عدم دریافت ۲۱۰۰ کیلوکالری و ۶۰ گرم پروتئین برای هر فرد)	هر فرد زیر هفتاد سال که اطلاعات تغذیه‌ای برای او وجود دارد، دچار سوءتغذیه باشد.	۱/۶	SDG2: گرسنگی صفر
	مرگ‌ومیر کودکان	عدم پوشش بیمه درمانی	در دوره پنج‌ساله قبل از بررسی، یک کودک زیر هجده سال در خانه فوت کرده باشد.	۱/۶	SDG 3: سلامتی و رفاه
آموزش (۱/۳)	سال‌های تحصیل		هیچ کدام از اعضای خانواده واجد شرایط شش سال تحصیل را به پایان نرسانده باشد.	۱/۶	SDG 4: آموزش با کیفیت
	حضور در مدرسه		هر کودکی که در سن مدرسه است تا سنی که کلاس هشت را به پایان برساند، به مدرسه نرود.	۱/۶	SDG 4: آموزش با کیفیت
	سوخت پخت‌وپز		یک خانواده با استفاده از سوخت جامد مانند سرگین، محصولات کشاورزی، درختچه‌ها، چوب، زغال چوب یا زغال سنگ آشپزی کند.	۱/۱۸	SDG 7: انرژی مقرون به صرفه و پاک
	وضعیت بهداشتی	عدم دسترسی به فاضلاب	خانوار بدون سرویس بهداشتی با دارای سرویس بهداشتی مشترک با سایر خانواده‌ها باشد.	۱/۱۸	SDG 6: آب پاک و فاضلاب
استانداردهای زندگی (۱/۳)	آب آشامیدنی		منبع آب آشامیدنی خانوار سالم نباشد یا برای تهیه آب آشامیدنی سالم، لازم باشد که سی دقیقه یا بیشتر از آن پیاده‌روی رفت‌وبرگشت از خانه صورت گیرد.	۱/۱۸	SDG 6: آب تمیز و بهداشتی
	برق		خانوار برق نداشته باشد.	۱/۱۸	SDG 7: انرژی مقرون‌به‌صرفه و پاک
	وضعیت محل زندگی	بنای ساختمان از خشت‌وچوب و یا از خشت‌وگل	خانوار در هر کدام از سه جزء کف، سقف، یا دیوار، مصالح مسکن نامناسب داشته باشد.	۱/۱۸	SDG 11: شهرها و جوامع پایدار
	تملك کالاهای بادوام		نداشتن خودرو و یا کامیون با وجود داشتن یکی از وسایل دوچرخه، موتورسیکلت، راديو، یخچال و تلویزیون.	۱/۱۸	SDG 1: نبود فقر

مأخذ: الکییر و همکاران (Alkire et al., 2020)

با عنایت به نکات یادشده، در پژوهش حاضر، برای استنباط آماری و برآورد شاخص‌های مورد نیاز، از داده‌های خام طرح آمارگیری هزینه و درآمد خانوارهای شهری و روستایی مرکز آمار ایران برای سال‌های ۱۴۰۰-۱۳۹۶ استفاده شده که در جدول آمده است. لازم به ذکر است که در پژوهش حاضر، به‌منظور تجزیه و تحلیل اطلاعات، از نرم‌افزار استاتا^۱ استفاده شده است.

جدول ۳- حجم نمونه

کشور	تعداد خانوارهای شهری					تعداد خانوارهای روستایی				
	۱	۲	۳	۴	۵	۱	۲	۳	۴	۵
	۱۸۷۰۱	۲۰۳۵۰	۱۹۸۹۸	۱۹۳۰۶	۱۹۶۱۸	۱۹۲۶۱	۱۸۶۱۰	۱۸۴۳۰	۱۸۲۵۱	۱۸۳۷۰
ایران	تعداد افراد در خانوارهای شهری					تعداد افراد در خانوارهای روستایی				
	۶۵۵۷۲	۷۰۴۸۲	۶۸۲۴۵	۶۵۶۶۶	۶۵۹۴۲	۶۸۸۱۷	۶۵۳۴۸	۶۴۲۹۶	۶۳۲۸۹	۶۲۹۷۲

مأخذ: مرکز آمار ایران (SCI, 2017-2021)

نتایج و بحث

در این بخش، سرشمار فقر چندبعدی (H) و شدت فقر چندبعدی (A) به تفکیک مناطق شهری و روستایی طی برنامه پنج‌ساله ششم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی (سال‌های ۱۴۰۰-۱۳۹۶) بررسی می‌شود (جدول ۴).

جدول ۴- شاخص نسبت سرشمار فقر چندبعدی و شدت فقر چندبعدی در مناطق شهری و روستایی ایران

سال	نسبت سرشمار فقر چندبعدی		شدت فقر چندبعدی	
	مناطق شهری	مناطق روستایی	مناطق شهری	مناطق روستایی
۱۳۹۶	۸/۴۸	۷/۹۵	۳۸/۷۳	۴۰/۶۴
۱۳۹۷	۹/۱۴	۷/۶۹	۳۸/۸۸	۴۰/۶۲
۱۳۹۸	۸/۸۸	۷/۶۶	۳۸/۶۴	۴۰/۸۰
۱۳۹۹	۹/۸۴	۷/۷۸	۳۸/۴۲	۴۰/۵۹
۱۴۰۰	۹/۵۷	۸/۴۳	۳۷/۹۰	۴۰/۷۳

مأخذ: یافته‌های پژوهش

نتایج پژوهش نشان می‌دهد که در کل کشور، تعداد افراد فقیر در جامعه شهری بیش از جامعه روستایی بوده و همچنین، با توجه به روند شاخص نسبت سرشمار فقر چندبعدی در جوامع شهری و روستایی، نسبت افراد فقیر در جامعه شهری و جامعه روستایی افزایش یافته است. بر اساس نتایج شاخص نسبت سرشمار فقر، می‌توان گفت که با توجه به معیارهای تعریف‌شده و خطوط فقر هر بعد، در سال ۱۳۹۶، در مناطق شهری، ۸/۴۸ درصد خانوارها دچار فقر در ابعاد مختلف بوده‌اند که در سال‌های مورد بررسی، این شاخص به ۹/۵۷ درصد در سال ۱۴۰۰ در مناطق شهری افزایش یافته است؛ همچنین، در سال ۱۳۹۶، در مناطق روستایی، ۷/۹۵ درصد خانوارها دچار فقر در ابعاد مختلف بوده‌اند که در سال‌های مورد بررسی، شاخص نسبت سرشمار فقر به ۸/۴۳ درصد در سال ۱۴۰۰ افزایش یافته است. در این راستا، یکی از عوامل مهمی که می‌توان برای افزایش نسبت سرشمار فقر چندبعدی در مناطق شهری نسبت به خانوارهای روستایی بیان کرد، افزایش ناامنی غذایی در سال‌های اخیر است. بر اساس نتایج مطالعه پاکروان و همکاران (Pakravan et al., 2015)، تا پیش از سال ۱۳۸۷، سطح انرژی دریافتی (معادل دارای امنیت غذایی) در خانوارهای شهری ایران بیش از خانوارهای روستایی بود، اما پس از آن و تا به امروز، سطح انرژی دریافتی خانوارهای روستایی بیش از خانوارهای شهری است. همچنین، نتایج مطالعه رضایی‌فر و همکاران (Rezaeifar et al., 2022) نشان می‌دهد که شیوع ناامنی غذایی در مناطق شهری بالاتر از مناطق روستایی است. بنابراین، نتایج مطالعات یادشده بیانگر این است که شاخص تغذیه دچار تغییراتی شده و در دهه گذشته، وضعیت شهرها در این شاخص بدتر شده است. شاخص نسبت سرشمار چندبعدی نشان‌دهنده عمق فقر است. بنابراین، با توجه به پیشنهاد آلکایر و فوستر، شدت فقر چندبعدی برای افراد فقیر محاسبه می‌شود. جدول ۴ شدت فقر چندبعدی را در مناطق شهری و روستایی برای سال‌های ۱۳۹۶-۱۴۰۰ نشان می‌دهد. اعداد این شاخص بین صفر تا صد است؛ هرچه این عدد به صد نزدیک‌تر باشد، شدت فقر و محرومیت در بین خانوارها بیشتر و هرچه به صفر نزدیک‌تر باشد، شدت فقر کمتر است. شاخص شدت فقر نشان‌دهنده وسعت فقر نیست و تنها عمق فقر در جوامع را نشان می‌دهد. بر اساس نتایج به‌دست‌آمده، در تمامی سال‌های مورد بررسی، شدت فقر در مناطق روستایی از مناطق شهری بیشتر است. به دیگر سخن، می‌توان گفت که در مناطق روستایی، افراد در ابعاد بیشتری محروم هستند، که این نتیجه هم‌سو با نتایج مطالعه سالم (Salem, 2017) است.

یکی از ویژگی‌های مهم شاخص فقر چندبعدی این است که می‌توان آن را برای زیرگروه‌های جمعیتی مانند مناطق مختلف جمعیتی طراحی کرد، مشروط بر آنکه گروه‌های جمعیتی به‌صورت جدا از

هم باشند و مجموع کل گروه‌ها برابر با جمعیت کل باشد. بنابراین، می‌توان سهم اثرگذاری فقر مناطق شهری و روستایی را در شاخص فقر چندبعدی به‌دست آورد (جدول ۵).

جدول ۵- فقر چندبعدی در مناطق شهری و روستایی ایران

شاخص فقر چندبعدی (MPI)		سهم جمعیت (درصد)		سهم جمعیت در MPI (درصد)	
سال	مناطق شهری	مناطق روستایی	کشور	مناطق شهری	مناطق روستایی
۱۳۹۶	۰/۰۳۳	۰/۰۳۲	۰/۰۳۳	۴۸/۸۰	۵۱/۲۰
۱۳۹۷	۰/۰۳۵	۰/۰۳۱	۰/۰۳۳	۵۱/۹۰	۴۸/۱۰
۱۳۹۸	۰/۰۳۴	۰/۰۳۱	۰/۰۳۲	۵۱/۴۷	۴۸/۵۲
۱۳۹۹	۰/۰۳۸	۰/۰۳۲	۰/۰۳۴	۵۰/۸۸	۴۹/۱۱
۱۴۰۰	۰/۰۳۶	۰/۰۳۴	۰/۰۳۵	۵۱/۱۲	۴۸/۸۸

مأخذ: یافته‌های پژوهش

نتایج جدول ۵ نشان می‌دهد که در تمامی سال‌های مورد بررسی، شاخص فقر چندبعدی در مناطق شهری بالاتر از مناطق روستایی است. همچنین، بررسی این شاخص در سال‌های ۱۳۹۶ تا ۱۴۰۰ نشان می‌دهد که این شاخص چه در مناطق شهری و چه در مناطق روستایی و نیز در کل کشور افزایش یافته است. بر اساس نتایج پژوهش حاضر، از سال ۱۳۹۷، سهم جمعیت مناطق شهری بیش از مناطق روستایی شده است. سهم جمعیتی هر گروه نسبت به جمعیت کل و همچنین، سهم هر گروه جمعیتی در شاخص فقر چندبعدی بدین دلیل بررسی می‌شود که اگر اثرگذاری گروه مورد نظر در شاخص فقر چندبعدی از نسبت جمعیت گروه به کل کشور بیشتر باشد، آنگاه میزان فقر گروه مورد نظر بیش از متوسط کل خواهد بود. بنابراین، نتایج نشان می‌دهد که در تمامی سال‌های مورد بررسی، میزان فقر مناطق شهری از متوسط کشوری بیشتر است. این نتیجه مطابق نتایج پژوهش خان و همکاران (Khan et al., 2016) است. افزون بر این، روند شاخص فقر چندبعدی نشان می‌دهد که با وجود نوسان‌های این شاخص، به‌طور کلی، شاخص فقر چندبعدی از سال ۱۳۹۶ هم در مناطق شهری و هم در مناطق روستایی افزایش یافته است. بر اساس نتایج جدول ۵، تنها در سال ۱۳۹۸، کاهش فقر چندبعدی مشاهده می‌شود و در سایر سال‌ها، این شاخص افزایش یافته است. در سال‌های ۱۳۹۹ و ۱۴۰۰، بیشترین درصد افزایش در فقر چندبعدی کل کشور مشاهده می‌شود که به‌ترتیب، ۶/۲۵ و ۲/۹۴ درصد افزایش داشته است. از مهم‌ترین عوامل اثرگذار بر فقر چندبعدی در مناطق شهری و روستایی می‌توان به شروع تحریم‌ها و شیوع

همه‌گیری بیماری کووید-۱۹ اشاره کرد، به‌گونه‌ای که در دهه نود و شروع تحریم‌های پس از آن، شمار خانوارهای زیر خط فقر غذایی روند افزایشی داشته است (Salem, 2017). همچنین، شیوع همه‌گیری بیماری کووید-۱۹ در انتهای سال ۱۳۹۸ نیز باعث افزایش خانوارهای دچار ناامنی غذایی شده است. این نتیجه هم‌سو با نتایج مطالعه رضایی فر و همکاران (Rezaeifar et al., 2023) است. یکی از ویژگی‌های مهم روش آکایر-فوستر که آن را از سایر روش‌های محاسبه فقر چندبعدی متمایز می‌کند، این است که با استفاده از این روش، می‌توان شاخص فقر چندبعدی را بر اساس ابعاد و زیرشاخص‌ها تفکیک کرد (جدول ۶).

جدول ۶- سهم محرومیت ابعاد/ شاخص‌ها و زیرشاخص‌ها در مناطق شهری

ابعاد/ شاخص‌ها	زیرشاخص‌ها	۱۳۹۶	۱۳۹۷	۱۳۹۸	۱۳۹۹	۱۴۰۰
آموزش	سال‌های تحصیل	۶/۱۹	۶/۰۹	۶/۰۹	۵/۹۳	۶/۱۵
	حضور در مدرسه	۵/۵۵	۵/۴۳	۵/۴۵	۴/۹۶	۵/۴۱
سلامت	بیمه درمانی	۳۶/۸۹	۳۷/۲۲	۳۷/۴۸	۳۷/۵۰	۳۷/۱۹
	برخورداری از تغذیه مناسب	۳۹/۲۶	۳۹/۷۵	۳۹/۹۶	۴۰/۶۵	۴۱/۵۴
استاندارد زندگی	تملک کالاهای بادوام	۰/۱۶	۰/۱۴	۰/۰۵	۰/۰۵	۰/۰۶
	وضعیت محل زندگی	۰/۷۱	۰/۴۳	۰/۵۸	۰/۶۰	۰/۳۱
	آب لوله‌کشی	۰/۰۳	۰/۰۶	۰/۰۹	۰/۰۴	۰/۰۵
	برق	.	.	.	.	.
	وضعیت بهداشتی	۱۱/۱۷	۱۰/۸۶	۱۰/۲۶	۱۰/۲۳	۹/۲۶
	سوخت پخت‌وپز	.	.	.	.	.

مأخذ: یافته‌های پژوهش

نتایج جدول ۶ نشان می‌دهد که در مناطق شهری، در تمامی سال‌های مورد بررسی، بیشترین سهم محرومیت مربوط به بعد یا شاخص سلامت و پس از آن، به‌ترتیب، سهم ابعاد یا شاخص‌های استاندارد زندگی و آموزش بیشتر بود همچنین، زیرشاخص برخورداری از تغذیه مناسب و پس از آن، زیرشاخص بیمه درمانی بیشترین سهم محرومیت را در فقر چندبعدی دارند. بر اساس نتایج به‌دست‌آمده، سهم محرومیت زیرشاخص‌های برخورداری از تغذیه مناسب و محرومیت از بیمه درمانی در شاخص فقر چندبعدی در سال‌های مورد بررسی افزایش یافته است. در بعد یا شاخص آموزش، کاهش سهم برای هر دو زیرشاخص سال‌های تحصیل و حضور در مدرسه در شاخص فقر چندبعدی مشاهده می‌شود. در بعد یا شاخص استاندارد زندگی نیز کاهش سهم هر سه زیرشاخص تملک کالاهای بادوام، وضعیت

فقر چندبعدی در برنامه ششم توسعه.....

محل زندگی و وضعیت بهداشتی (به استثنای زیرشاخص دسترسی به آب لوله‌کشی) در فقر چندبعدی مشاهده می‌شود. همچنین، نتایج نشان می‌دهد که دسترسی به برق و سوخت پخت‌وپز در مناطق شهری پوشش صد درصدی دارد و این دو زیرشاخص حداقل سهم (صفر درصد) را در شاخص فقر چندبعدی دارند. در مناطق روستایی نیز سهم محرومیت ابعاد/ شاخص‌ها و زیرشاخص‌ها مطابق جدول ۷ به‌دست آمده است.

جدول ۷- سهم محرومیت ابعاد/ شاخص‌ها و زیرشاخص‌ها در مناطق روستایی

ابعاد	شاخص‌ها	۱۳۹۶	۱۳۹۷	۱۳۹۸	۱۳۹۹	۱۴۰۰
آموزش	سال‌های تحصیل	۱۲/۹۳	۱۳/۱۳	۱۳/۱۸	۱۲/۸۳	۱۲/۱۶
	حضور در مدرسه	۱۱/۷۲	۹/۳۸	۹/۹۴	۱۰/۶۰	۹/۷۴
سلامت	بیمه درمانی	۲۱/۷۰	۲۳/۲۰	۲۳/۳۱	۲۲/۷۹	۲۳/۸۸
	برخورداري از تغذیه مناسب	۳۵/۸۸	۳۶/۶۳	۳۶/۷۷	۳۶/۷۵	۳۸/۰۳
استاندارد زندگی	تملك كالاهاى بادوام	۰/۱۵	۰/۰۷	۰/۱۱	۰/۱۲	۰/۰۲
	وضعیت محل زندگی	۲/۴۸	۲/۲۷	۲	۲/۰۵	۱/۷۱
	آب لوله‌کشی	۱/۳۶	۱/۵۲	۱	۱/۱۲	۰/۸۶
	برق	۰/۰۷	۰/۰۸	۰/۰۲	۰/۰۶	۰/۰۷
	وضعیت بهداشتی	۱۳/۶۰	۱۳/۵۹	۱۳/۵۷	۱۳/۶۰	۱۳/۴۴
	سوخت پخت‌وپز	۰/۰۶	۰/۰۸	۰/۰۵	۰/۰۴	۰/۰۶

مأخذ: یافته‌های پژوهش

نتایج جدول ۷ نشان می‌دهد که در مناطق روستایی نیز در سال‌های مورد بررسی، بیشترین سهم محرومیت مربوط به بعد سلامت و زیرشاخص برخورداري از تغذیه مناسب بوده و بنابراین، محرومیت تغذیه‌ای دارای بیشترین سهم در شاخص فقر چندبعدی است. زیرشاخص‌هایی مانند آب لوله‌کشی، دسترسی به برق، سوخت پخت‌وپز و تملك كالاهاى بادوام سهم کمتری در فقر چندبعدی داشته‌اند. این نتیجه هم‌سو با نتایج مطالعه نیدهی و همکاران (Nidhi et al., 2023) است. پس از برخورداري از تغذیه مناسب، زیرشاخص‌های بیمه درمانی، سال‌های تحصیل، حضور در مدرسه و وضعیت بهداشتی بیشترین سهم محرومیت را در شاخص فقر چندبعدی مناطق روستایی داشته‌اند. همچنین، نتایج نشان می‌دهد که در مناطق روستایی، سهم زیرشاخص‌های پوشش بیمه درمانی و برخورداري از تغذیه مناسب در فقر چندبعدی طی سال‌های ۱۳۹۶-۱۴۰۰ افزایش یافته است. سایر زیرشاخص‌ها با

نوسان‌هایی همراه بوده‌اند؛ اما در سال ۱۴۰۰، نسبت به سال ۱۳۹۴، سهم آنها در شاخص فقر چندبعدی کاهش یافته است.

بر اساس نتایج پژوهش حاضر، در مناطق روستایی نیز همانند مناطق شهری، سهم محرومیت زیرشاخص برخورداری از تغذیه مناسب در فقر چندبعدی در هر سال افزایش یافته و به دیگر سخن، نشان‌دهنده افزایش ناامنی غذایی در سال‌های اخیر است.^۱ این نتیجه هم‌سو با نتایج مطالعه رضایی‌فر و همکاران (Rezaeifar et al., 2023) است. در بعد یا شاخص سلامت نیز سهم محرومیت از بیمه درمانی افزایش یافته است. در بعد آموزش، کاهش سهم محرومیت برای هر دو زیرشاخص سال‌های تحصیل و حضور در مدرسه در شاخص فقر چندبعدی مشاهده می‌شود. همچنین، در بعد استاندارد زندگی، برای زیرشاخص‌های تملک کالاهای بادوام، وضعیت محل زندگی، دسترسی به آب لوله‌کشی و وضعیت بهداشتی، کاهش سهم در شاخص فقر چندبعدی مشاهده می‌شود. نتایج پژوهش نشان می‌دهد که دسترسی به سوخت و دسترسی به برق و تملک کالاهای بادوام سهم حداقلی را در شاخص فقر چندبعدی دارند. این نتیجه هم‌سو با نتایج مطالعه نیدهی و همکاران (Nidhi et al, 2023) است.

نتیجه‌گیری و پیشنهادها

برنامه ششم توسعه، در واقع، برنامه پنج‌ساله توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران بین سال‌های ۱۳۹۶ تا ۱۴۰۰ بوده که تا پایان سال ۱۴۰۲ نیز تمدید شده است. بنابراین، از آنجا که موضوعات خاص کلان فرابخشی در مورد نظام عادلانه پرداخت و رفع تبعیض، توانمندسازی محرومان و افراد فقیر و بیمه‌های اجتماعی از مسائل محوری برنامه بوده، ارزیابی عملکرد این برنامه با شاخص فقر چندبعدی که محرومیت را در ابعاد مختلف بررسی می‌کند، درخور اهمیت است. برآورد شاخص فقر چندبعدی با استفاده از ابعاد آموزش، سلامت و استاندارد زندگی در مناطق شهری و روستایی ایران نشان داد که میزان فقر چندبعدی ایران طی برنامه پنج‌ساله ششم توسعه افزایش یافته است. در واقع، می‌توان گفت که کشور ایران همچنان برای ریشه‌کنی فقر شدید در جامعه نیازمند برنامه‌ریزی‌های مدبرانه و دقیق به‌ویژه در زیرشاخص‌های واجد تعداد افراد محروم بیشتر است. نتایج نشان داد که برنامه پنج‌ساله ششم توسعه در زیرشاخص‌های مختلف سبب کاهش محرومیت شده‌اند؛ اما در برخی از

۱- طبق نتایج به‌دست‌آمده، برخورداری از تغذیه مناسب و پوشش بیمه درمانی بیشترین سهم را در فقر چندبعدی مناطق شهری و روستایی دارند و در طول سال‌های مورد بررسی، سهم محرومیت آنها افزایش یافته است. در واقع، ناامنی غذایی و محرومیت از درمان باعث افزایش در فقر چندبعدی شده‌اند. زیرشاخص‌های ابعاد آموزش و استاندارد زندگی سهم کمتری را در شاخص فقر چندبعدی به خود اختصاص داده‌اند و طی سال‌های مورد بررسی، سهم محرومیت آنها کاهش یافته است.

زیرشاخص‌ها از جمله برخورداری از تغذیه مناسب و پوشش بیمه درمانی، نتایج مطلوب به دست نیامده است. همچنین، نتایج نشان داد که در دوره مورد بررسی (۱۳۹۶-۱۴۰۰)، شاخص فقر چندبعدی روند صعودی داشته و درصد افراد محروم در کشور بیشتر شده است. با توجه به داده‌های خام هزینه و درآمد مناطق شهری و روستایی کشور در سال ۱۳۹۶، معادل ۸/۴۸ درصد افراد در خانوارهای شهری و ۷/۹۵ درصد افراد در خانوارهای روستایی، حداقل در ۳۳/۳ درصد شاخص‌ها دچار محرومیت چندبعدی بوده‌اند که در سال ۱۴۰۰، این اعداد به ۹/۵۷ درصد خانوارهای شهری و ۸/۴۳ درصد خانوارهای روستایی افزایش یافته است (SCI, 2017-2021). بر اساس نتایج پژوهش حاضر، طی سال‌های ۱۳۹۶-۱۴۰۰، محرومیت از تغذیه مناسب و محرومیت از بیمه درمانی بیشترین سهم را در فقر چندبعدی کشور چه در مناطق شهری و چه در مناطق روستایی داشته و زیرشاخص‌های ابعاد آموزش و استاندارد زندگی نیز به ترتیب، سهم کمتری در شاخص فقر چندبعدی را به خود اختصاص داده‌اند.

بنابراین، پیشنهاد می‌شود که برای کاهش فقر چندبعدی در بین خانوارها، برنامه‌ای سیاستی تدوین شود که در آن، فقر در ابعاد مختلف آن در قالب یک نظام جامع مورد توجه قرار گیرد. در این برنامه با بسته سیاستی، می‌توان سیاست‌هایی همچون طرح سبد غذایی حاوی کالری و پروتئین مورد نیاز بدن برای خانوارهای آسیب‌پذیر به منظور کاهش ناامنی غذایی، ایجاد تمهیدات لازم برای بیمه درمانی خانوارها، ایجاد انگیزش‌های مناسب برای ترغیب خانوارها به ادامه تحصیل افراد در مقاطع بالاتر و ایجاد تسهیلات لازم برای برخورداری بیشتر خانوارها از استانداردهای زندگی را مد نظر قرار داد.

همچنین، نتایج سهم محرومیت ابعاد/ شاخص‌ها و زیرشاخص‌ها در مناطق شهری و روستایی نشان می‌دهد که زیرشاخص‌های برخورداری از تغذیه مناسب و پوشش بیمه درمانی از اولویت بیشتری در راستای کاهش فقر چندبعدی برخوردارند. از این رو، پیشنهاد می‌شود که برای کاهش فقر چندبعدی، در برنامه‌های توسعه آتی ایران، اولویت بیشتری به زیرشاخص‌های برخورداری از تغذیه مناسب و پوشش بیمه درمانی داده شود. در نهایت، با توجه به نتایج مطالعه، پیشنهاد می‌شود که در مطالعات آتی، عوامل عدم موفقیت برنامه‌های فقرزدایی از جمله برنامه‌های توسعه بررسی شود.

منابع

1. Aboonoori, E., Saalem, A., & Arab Yaarmohammadi J. (2018). A multidimensional approach to measuring poverty and the assessment of educational poverty in Iran. *Journal of Education*, 34(2), 73-92. Available at <http://qjoe.ir/article-1-1058-fa.html>. [In Persian]

2. Alkire, S., & Fang, Y. (2019). Dynamics of multidimensional poverty and unidimensional income poverty: an evidence of stability analysis from China. *Social Indicators Research*, 142(1), 25-64.
3. Alkire, S., & Kanagaratnam, U. (2021). Revisions of the global multidimensional poverty index: indicator options and their empirical assessment. *Oxford Development Studies*, 49(2), 169-183.
4. Alkire, S., & Santos, M. E. (2010). Acute multidimensional poverty: a new index for developing countries. OPHI Working Paper, No. 38.
5. Alkire, S., & Santos, M. E. (2013). A multidimensional approach: poverty measurement and beyond. *Social Indicators Research*, 112(2), 239-257.
6. Alkire, S., & Santos, M. E. (2014). Measuring acute poverty in the developing world: robustness and scope of the multidimensional poverty index. *World Development*, 59, 251-274.
7. Alkire, S., & Seth, S. (2015). Multidimensional poverty reduction in India between 1999 and 2006: Where and how? *World Development*, 72, 93-108.
8. Alkire, S., Apablaza, M., Chakravarty, S., & Yalonetzky, G. (2017). Measuring chronic multidimensional poverty. *Journal of Policy Modeling*, 39(6), 983-1006.
9. Alkire, S., Kanagaratnam, U., & Suppa, N. (2021). The global multidimensional poverty index (MPI) 2021. Global MPI Methodological Note, 51.
10. Alkire, S., Kanagaratnam, U., Nogales, R., & Suppa, N. (2020). Revising the global multidimensional poverty index: empirical insights and robustness. *Review of Income and Wealth*, 68(52), 5347-5384. <https://doi.org/10.1111/roiw.12573>.
11. Alkire, S., Roche, J., Santos, M. E., & Seth, S. (2011). Multidimensional poverty index 2011: brief methodological note. MPI 2013 Methodological Note.
12. Andayesh, Y., Afghah, S. M., & Hassanzadeh, F. (2021). Measuring the modified Alkire-Foster's Multidimensional Poverty Index (MPI) in Khuzestan province: taking into account the dimensions of employment and

- dwelling. *Quarterly Journal of Quantitative Economics*. DOI: 10.22055/jqe.2021.37099.2358. [In Persian]
13. Bader, C., Bieri, S., Wiesmann, U., & Heinemann, A. (2016). A different perspective on poverty in Lao PDR: multidimensional poverty in Lao PDR for the years 2002/2003 and 2007/2008. *Social Indicators Research: An International and Interdisciplinary Journal for Quality-of-Life Measurement*, 126(2), 483-502.
 14. Belete, G. Y. (2022). Children's multidimensional deprivation, monetary poverty and undernutrition in Ethiopia. *Review of Economics of the Household*, 20(4), 1087-1118.
 15. Bersisa, M., & Heshmati, A. (2021). A distributional analysis of uni- and multi-dimensional poverty and inequalities in Ethiopia. *Social Indicators Research*, 155(3), 805-835.
 16. Chen, K., Leu, C., & Wang, T. (2019). Measurement and determinants of multidimensional poverty: evidence from Taiwan. *Social Indicators Research*, 145, 459-478.
 17. CPRC (2004). The chronic poverty report 2004-05. Chronic Poverty Research Centre (CPRC), UK.
 18. Dehghan, M., Mousavi, S. N., Zare, I., & Bazrafshan, M. (2022). Evaluating poverty indicators among government-supported households: a multidimensional approach. *Social Welfare Quarterly*, 22(86), 313-351. [In Persian]
 19. Dutta, I., Nogales, R., & Yalonetzky, G. (2021). Endogenous weights and multidimensional poverty: a cautionary tale. *Journal of Development Economics*, 151, 102649.
 20. Fathi, M., & Koochi Esfahani, K. (2018). The constitution of the Islamic Republic of Iran. Guardian Council, Guardian Council Research Institute, Tehran. [In Persian]
 21. Fotros, M. H., & Ghodsi, S. (2017). Comparing Iranian development plans by multidimensional poverty index calculated by Alkire-Foster method.

- Economic Growth and Development Research*, 7(27), 45-64.
DOR: 20.1001.1.22285954.1396.7.27.3.5. [In Persian]
22. Javaherian, Z., Fateh Vahdati, S. A., Rahmati, A., & Zamani, L. (2016). Sustainable development goals. Torfeh International Group, Hak Publications, Tehran. [In Persian]
23. Khan, A. U., Saboor, A., Ali, I., Malik, W. S., & Mahmood, K. (2016). Urbanization of multidimensional poverty: empirical evidences from Pakistan. *Quality and Quantity*, 50(1), 439-469.
24. Maket, I. (2024). Analysis of incidence, intensity, and gender perspective of multidimensional urban poverty in Kenya. *Heliyon*, 10(9), e30139. DOI: 10.1016/j.heliyon.2024.e30139.
25. Mosasane, B. C., & Oyekale, A. (2021). Multidimensional poverty indicator and its determinants in rural South Africa. *EuroEconomica*, 2(40), 46-55.
26. Nawab, T., Raza, S., Shabbir, M. S., Yahya Khan, G., & Bashir, S. (2023). Multidimensional poverty index across districts in Punjab, Pakistan: estimation and rationale to consolidate with SDGs. *Environment, Development and Sustainability*, 25(2), 1301-1325.
27. Nidhi, M. K., Singh, U., & Singh, K. M. (2023). Multidimensional poverty among migrants during COVID-19: a case study of rural households in Samastipur district of Bihar, India. *Pharma Innovation*, 12(3), 5894-5900.
28. OECD (2020), How's life? 2020: Measuring well-being. OECD Publishing, Paris. DOI: 10.1787/9870c393-en.
29. OECD (2021). Pensions at a glance 2021: OECD and G20 indicators. OECD. Available at <https://www.oecd.org/publications/oecd-pensions-at-a-glance-19991363.htm>. Retrieved at July 20, 2023.
30. Oyekale, T. O., Aboaba, K. A., Adewuyi, S. A., & Dada, D. A. (2019). Multidimensional poverty among rural households in Ogun State, Nigeria. *Journal of Agribusiness and Rural Development*, 54(4), 335-344.
31. Pakravan, M. R., Hosseini, S. S., Salami, H., & Yazdani, S. (2015). Identifying the factors affecting food security of urban and rural households

- in Iran. *Iranian Journal of Agricultural Economics and Development Research*. 46(3), 395-408. [In Persian]
32. Rezaeifar M., Khalilian, S., & Najafi Alamdarloo, H. (2022). Spatial distribution of food insecurity in urban and rural areas of Iran. *Agricultural Economics*, 16(1), 99-121. DOI: 10.22034/iaes.2022.540824.1881. [In Persian]
33. Rezaeifar, M., Khalilian, S., & Najafi Alamdarloo, H. (2023). Measuring the impact of COVID-19 on the food insecurity in Iran and the achievement of SDGs. In: Leal Filho, W., Abubakar, I. R., da Silva, I., Pretorius, R., & Tarabieh, K. (Eds) SDGs in Africa and the Middle East region: implementing the UN Sustainable Development Goals (SDGs) – regional perspectives. Springer, Cham. DOI: 10.1007/978-3-030-91260-4_110-1.
34. Rezaeifar, M., Khalilian, S., Najafi Alamdarloo, H., & Vakilpoor, M. H. (2024). Geography of multidimensional poverty in Iran. *Agricultural Economics*, In Press. DOI: 10.22034/iaes.2024.2023163.2048. [In Persian]
35. Salazar, R. C. A., Dias, B. Y., & Pinzon, R. P. (2014). A counting multidimensional poverty index in public policy context: the case of Colombia. OPHI Working Paper, No. 62.
36. Saleem, H., & Khan, M. B. (2017). Multidimensional poverty in Pakistan: a policy perspective. *Proceedings of the Fourth International Conference on Poverty and Sustainable Development*, 4, 35-51.
37. Salem, A. A. (2017). Measuring multidimensional poverty in Iran and looking at global experiences of poverty reduction. Islamic Parliament Research Center (IPRC), Tehran.
38. Saunders, P. (2011). Down and out: poverty and exclusion in Australia. Policy Press.
39. Sen, A. (1992). *Inequality reexamined*. Oxford University Press.
40. SCI (2017-2021). Statistics of Iranian urban and rural households. Statistical Center of Iran (SCI), Tehran. Available at <https://amar.org.ir>. [In Persian]
41. Sen, A. K. (1999). *Development as freedom*. Oxford University Press.

42. UNDP, & OPHI (2019), How to Build a National Multidimensional Poverty Index (MPI) using the MPI to inform the SDGs. United Nations Development Programme (UNDP) and Oxford Poverty and Human Development Initiative (OPHI), University of Oxford.
43. World Bank. (2024). World poverty headcount ratio index. Available at <https://data.worldbank.org>.
44. Yenneti, K. (2020). Genesis and measurement of multidimensional poverty index. In: No poverty, pp. 1-11. Springer International Publishing, Cham.

